

The Relationship Between Public Policy in the Domain of Public Economic Law Policy

Tayyebeh. Ettehad Nezhad¹, Rohollah. Rahimi^{2*}, Babak. Baseri², Hamid. Zarabi²

¹ PhD Student, Department of Public Law, Shiraz Branch, Shiraz. Iran

² Assistant Professor, Department of Public Law, Shiraz Branch, Shiraz. Iran

* Corresponding author email address: rahimi.mehr48@gmail.com

Article Info

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Ettehad Nezhad, T., Rahimi, R., Baseri, B., & Zarabi, H. (2024). The Relationship Between Public Policy in the Domain of Public Economic Law Policy. *Journal of Social-Political Studies of Iran's Culture and History*, 3(3), 1-19.

© 2024 the authors. Published by Iran-Mehr: The Institute for Social Study and Research. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

ABSTRACT

The objective of this research was to analyze the relationship between public policy in the domain of public economic law policy. The primary policymakers in the field of public economics, in light of ethical schools of thought, aim to distinguish between the current state and desired goals. They strive to bridge the gap between what is and what should be by utilizing various tools. On the other hand, the successful implementation of these processes depends on the continuous evaluation of all components of these two main and significant factors, which is typically carried out based on various elements such as the governing principles of public law and economic policy. Muslim jurists generally extract these principles by referring to numerous Quranic verses and Hadiths or by utilizing different jurisprudential approaches. In addition to these legal discussions, various economic schools have also structured their systems of policy evaluation using their own targeted and diverse criteria regarding moral valuation. The findings indicate that choosing any of the approaches—deontology, virtue ethics, or ethical economics—has specific implications for evaluating the policies of different legal and economic schools. Muslim economists, as well, have proposed other methods, aside from normative ethical theories, to derive the governing principles of Islamic economic policies. They have adopted frameworks of Islamic economic value systems based on referencing Quranic verses, Hadiths, or employing jurisprudential approaches to extract these principles.

Keywords: Public Policy, Economic Policy, Economics, Public Law

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Public policy in the realm of public economic law is a crucial field of study, particularly in nations where Islamic jurisprudence and ethical theories are prominent. Public economic law refers to the legal frameworks that govern the economic activities of the state and its interactions with the market. The goal is to balance what currently exists with what should be, striving to reduce disparities through various legal, political, and economic tools (Hill & Varone, 2021). A deeper understanding of the philosophical underpinnings, especially those derived from Islamic jurisprudence, provides a richer context for analyzing the implementation and consequences of these policies. This research focuses on the relationship between public policy and public economic law, with particular attention to the ethical theories that influence economic policy decision-making in Islamic contexts.

Methodology

This research employs a descriptive-analytical methodology to explore the interrelation between public policy and public economic law in Islamic countries. Through the analysis of Quranic verses, Hadiths, and different jurisprudential approaches, the study investigates the principles that underpin public economic law policies. Theories of ethics, including deontology, virtue ethics, and ethical economics, are applied to understand how these principles influence policy formulation and evaluation. This multifaceted approach allows for the integration of economic principles, legal guidelines, and ethical considerations into a cohesive framework.

Public Economic Law in Islamic Contexts

In many Islamic countries, public policy, especially in the domain of economics, is influenced by religious and ethical considerations derived from Islamic law. Islamic economic policies are grounded in principles of justice, fairness, and welfare, which are derived from foundational Islamic texts. Jurists often look to Quranic injunctions and Prophetic traditions (Hadiths) to establish a legal and ethical framework that guides economic behavior. For example, the prohibition of *riba* (interest) and the encouragement of charitable giving (*zakat*) are integral to the Islamic economic system (Katouzian & Pilvar, 2013). These legal and moral prescriptions are intertwined with modern economic theories, creating a unique blend of religious law and contemporary public policy.

The Role of Ethical Theories in Economic Policy

Ethical theories play a significant role in shaping public economic law. In the Islamic tradition, normative ethical theories such as deontology and virtue ethics have distinct implications for evaluating policies. Muslim economists, while aligning with some aspects of these Western ethical theories, often adopt frameworks that are uniquely Islamic in their value systems. The preference for justice (*adl*) and the rejection of exploitative practices such as *riba* indicate a strong moral dimension in economic policy (Malek Mohammadi, 2014). Moreover, Islamic economics emphasizes welfare (*maslahah*), which ensures that economic activities promote the public good and do not lead to harm (Barrow, 1995).

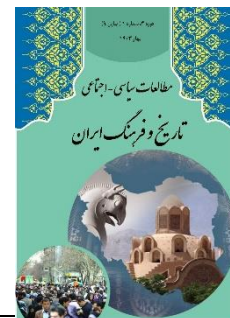
Impact of Ethical Approaches on Policy Evaluation

The choice of ethical approach—whether deontological, virtue ethics, or ethical economics—has profound effects on how policies are evaluated. Deontology, with its focus on duty and rules, may prioritize strict adherence to Islamic legal codes, such as the prohibition of interest-bearing loans. On the

other hand, virtue ethics emphasizes the character and moral development of individuals involved in economic activities, promoting policies that encourage ethical behavior in the market (Ghazi, 2014). Ethical economics, which seeks to balance economic efficiency with ethical considerations, integrates elements of both deontology and virtue ethics to create a more holistic evaluation of public economic law policies (Hill & Hupe, 2021).

Conclusion

The relationship between public policy and public economic law in Islamic contexts reveals the importance of integrating ethical considerations into policy evaluation. Islamic economics, with its unique blend of legal and moral principles, offers alternative frameworks for understanding public economic law. Policymakers in Islamic countries must consider both the legal and ethical implications of their decisions, ensuring that policies not only comply with Islamic law but also promote justice, welfare, and economic fairness. This research contributes to a deeper understanding of how public economic law is shaped by ethical theories, particularly within the framework of Islamic jurisprudence.

نسبت سیاست‌گذاری عمومی در حوزه سیاست‌گذاری حقوق اقتصاد عمومی

طیبه اتحاد نژاد^۱، روح اله رحیمی^{۲*}، بابک باصری^۱، حمید ضرابی^۱

۱. دانشجوی دکتری گروه حقوق عمومی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

۲. استادیار گروه حقوق عمومی، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

*ایمیل نویسنده مسئول: rahimi.mehr48@gmail.com

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله

پژوهشی اصیل

نحوه استناد به این مقاله:

اتحاد نژاد، طیبه، رحیمی، روح اله، باصری، بابک، و ضرابی، حمید. (۱۴۰۳). نسبت سیاست‌گذاری عمومی در حوزه سیاست‌گذاری حقوق اقتصاد عمومی. *مطالعات سیاسی- اجتماعی تاریخ و فرهنگ ایران*, ۳(۳), ۱-۱۹.

© ۱۴۰۳ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

هدف این پژوهش تحلیل نسبت سیاست‌گذاری عمومی در حوزه سیاست‌گذاری حقوق اقتصاد عمومی بود. سیاست‌گذاران اصلی در حوزه اقتصاد عمومی در پرتو مکاتب اخلاقی به دنبال آن می‌باشند که با تفکیک میان وضعیت موجود و با مد نظر داشتن اهداف مطلوب، تلاش نمایند تا با استفاده از ابزارهای گوناگونی فاصله میان آنچه هست تا آنچه باید باشد را برطرف نمایند. از طرف دیگر انجام موفق این فرآیندها منوط به ارزیابی مداوم تمامی اجزای این دو مؤلفه اصلی و مهم می‌باشد که معمولاً بر اساس مؤلفه‌های گوناگونی چون از اصول حاکم بر سیاست‌گذاری‌های حقوق عمومی و اقتصادی انجام می‌شود. حقوقدانان مسلمان اصولاً با مراجعه به آیات و روایات متعدد و یا با بهره‌گیری از رویکردهای فقهی گوناگون این اصول را استخراج می‌نمایند؛ در کنار این مباحث حقوقی مکاتب مختلف اقتصادی نیز، با استفاده‌ی ملاک‌های هدفمند و گوناگون خود در خصوص ارزش‌گذاری اخلاقی، نظام یا نظامات ارزیابی سیاست‌های خود را به گونه‌ای سامان بخشیده‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد که انتخاب هر یک از رویکردهای وظیفه‌گرایی، فضیلت‌گرایی و اقتصاد اخلاقی، حق‌محوری اقتضائات خاصی در ارزیابی سیاست‌های مکاتب مختلف حقوقی و اقتصادی داشته است. اقتصاددانان مسلمان نیز اصول حاکم بر سیاست‌گذاری‌های اقتصاد اسلامی را از روش‌های دیگری غیر از رجوع به نظریه‌های اخلاق هنجاری پیشنهاد داده‌اند. آن‌ها مراجعه به آیات و روایات یا به‌کارگیری رویکردهای فقهی چارچوب‌های نظام ارزش‌گذاری اقتصاد اسلامی را برای استخراج این اصول در پیش گرفته‌اند.

کلیدواژگان: سیاست‌گذاری عمومی، سیاست‌گذاری اقتصادی، اقتصاد، حقوق عمومی.

مقدمه

سیاست‌گذاری عمومی دانش مطالعه و تحلیل عمل دولت‌ها و در واقع تجلی اداره حکومت در عمل است که آن را می‌توان به عنوان مجموعه‌ای ساختاری و مرتبط و متشکل از مقاصد، تصمیمات و اعمالی که قابل اقتدار عمومی در سطوح ملی، بین‌المللی و محلی‌اند در نظر گرفت (Hill & Varone, 2021). نهادینه شدن سیاست‌گذاری عمومی تحت فشارهای روزمره‌ای نظیر گسترش فقر، تبعیض و بهبود اوضاع اقتصادی بود. اگر تلاش‌ها برای رسیدگی به مشکلات مرتبط با مسائل عمومی جامعه در اسرع وقت انجام نشود دامنه و اثرات خط مشی عمومی بسیار فراگیر بوده و به ویژه در کشورهای در حال توسعه به ورطه نابودی کشانیدن بخش خصوصی را به همراه خواهد داشت (Hill & Hupe, 2021). از جمله مؤلفه‌های سیاست‌گذاری عمومی چند رشته‌ای بودن و ارتباط آن با علوم مختلف از جمله اقتصاد و اخلاق در بحث پیش روست. پس در این تحلیل دانش مزبور باید خود را از قید و بند معادلات محدود نهادها و ساختارهای اداری و سیاسی رها کرده و به معادلات خود در حوزه‌های مورد بحث پیوند زند. رویکرد هنجاری و ارزشی خواندن سیاست‌گذاری عمومی بر این باور است که سیاست‌گذاری، نباید بر عینیت علمی پافشاری نماید بلکه به این دیدگاه نظر دارد که جدا کردن اهداف از ابزارها یا ارزش‌ها از تکنیک‌ها در مطالعه ممکن نیست (Hill & Hupe, 2021).

پس همان‌طور که دولت در فرآیند سیاست‌گذاری عمومی دارای نقش و جایگاه تعیین‌کننده‌ای است، در ارتباط با حقوق اقتصادی عمومی و سیاست‌گذاری اقتصادی نیز موقعیت ویژه‌ای دارد. دولت از طریق سیاست‌گذاری عمومی در حوزه اقتصاد عمومی به نقش آفرینی در حوزه تقنین سیاست‌های اقتصادی و اجرای آن می‌پردازد. علاوه بر این دولت در حیطه اقتصاد عمومی از طریق نقش خود در فرآیندهای خود کنترلی در برنامه ریزی و سیاست‌گذاری اقتصادی نقش آفرین می‌شود. در تعامل سیاست‌گذاری عمومی و حقوق اقتصاد عمومی دستورالعمل‌های عمومی، قانونی و سازمان یافته کارکرد خود را در روند سیاست‌گذاری اقتصادی از دست داده و به جای آن فرآیندها و علائمی از جمله انعطاف پذیری، پویایی و تصمیم‌گیری جایگزین می‌شوند. در این پژوهش مکاتب اخلاقی؛ مکاتب مختلف و اصلی‌ای که می‌توانند با موضوع ارتباط پیدا کنند مورد بحث قرار می‌گیرد. برخی پژوهشگران، در مورد ماهیت حوزه سیاست‌گذاری عمومی اینگونه می‌گویند: «هنگام ورود به حوزه سیاست‌گذاری عمومی پژوهشگر، این سؤال را که چه کسی حکومت می‌کند و چگونه»، رها می‌کند تا به این پرسش که «چگونه و به وسیله چه کسی یک خط‌مشی یا سیاست عمومی تهیه و اجرا می‌گردد» پاسخ می‌دهد (Langroudi & Jaafar, 2007).

البته سیاست‌گذاری‌های عمومی، اقداماتی صرفاً اتفاقی نبوده؛ بلکه رفتار معطوف به هدف هستند؛ که مبتنی بر قانون و اقتدار آمیزند؛ یعنی در ضمن خود از نوعی تهدید و اعمال زور قانونی برخوردارند. تدوین این گونه از سیاست‌ها که علاوه بر تصمیم‌گیری برای تصویب یک قانون، حوزه اجراء، تفسیر و اعمال قانون را نیز شامل می‌شوند، اغلب به وسیله دولت‌ها و عوامل سیاسی انجام شده و سازمان‌های خصوصی در آن نقش ندارند. از آنجا که واحد تحلیل علم سیاست‌گذاری «سیاست‌ها و برنامه‌ی عمل دولت‌ها» است، زمینه‌ی پژوهشی در آن بسیار وسیع و گسترده بوده و این گستردگی راه پیوند سیاست و دیگر رشته‌ها نظیر اقتصاد و سیاست‌گذاری و حقوق را هموار می‌کند.

در خصوص سیاست‌گذاری عمومی و مناسبات آن با سیاست‌گذاری اقتصاد عمومی تا به حال پژوهش‌های بسیار اندکی انجام شده است. برای نمونه برخی مطالعات به این شرح انجام شده است: روح الله مؤذنی (۱۳۹۹) در کتاب حقوق عمومی اقتصادی به تشریح موضوع مبانی و اصول حقوق عمومی اقتصادی اشاره کرده است که در بخش کلیات و مفاهیم و تبیین اصول حقوقی می‌تواند اثر ارزشمندی تلقی شود. ریچارد رورتی (۱۹۷۹) در کتاب فلسفه و آیین طبیعت معرفت-شناسی جهان غرب را از دیدگاهی تازه مورد انتقاد قرار می‌دهد. معرفت-شناسی که رنه دکارت به آن حرکت و سرعت تازه‌ای بخشید و پس از آن کانت این اندیشه را پرورده-تر کرده است. او در این کتاب با

شناخت مبنای مبنای مبنای مخالفت می‌کند. از نظر رورتی فلسفه طی چند سده و به خطای پای در مسیر علم گذاشته و خواسته است دستاوردهایی همچون ره‌آورد های علم جدید داشته باشد. یکی از حوزه‌هایی که وی بدان اشاره کرده اقتصاد و حقوق اقتصادی عمومی و دولت است. و عباس قاسمی حامد (۱۳۹۷) در کتاب حقوق اقتصادی، موضوع سیر تحول و تکامل مکاتب اقتصادی را مورد بررسی قرار داده است. این اثر می‌تواند در شناخت مکاتب مشترک بین فلسفه و اقتصاد و نظریه‌های نوگرا مهم تلقی شود.

از آنجا که بنیان نظری همه علوم بر انسانی شدن و انسانی شدن نیز بر مبنای قواعد اخلاقی قرار گرفته است، نظام سیاسی نیز باید تابعی از قواعد انسانی بوده و قواعد حقوقی نیز اگرچه قواعد اخلاقی نیستند اما باید متصف به صفت اخلاق باشند. به دلیل تعاملات اخلاق و حقوق عمومی و سیاست‌گذاری عمومی و اقتصاد و همچنین به دلیل بین رشته‌ای بودن این پژوهش واجد اهمیت است.

روش تحقیق

در یک پژوهش علمی، برای پاسخ به پرسش‌های مطرح شده و نیز برای تأیید فرضیه‌های مطرح شده در تحقیق، روش‌های متعددی برگزیده می‌شود. این روش‌ها با توجه به موضوع پژوهش و همچنین مواردی که مطلوب نگارنده است، انتخاب می‌شوند. در این پژوهش برای جمع‌آوری اطلاعات مربوط به ادبیات و مبانی نظری، تدوین فرضیه‌ها و ارائه الگوی اولیه موضوع از روش توصیفی-تحلیلی استفاده خواهد شد. روش تحقیق توصیفی تحلیلی برعکس تحقیقات تاریخی در مورد زمان حال به بررسی می‌پردازد. روش تحقیق توصیفی تحلیلی به توصیف و تفسیر شرایط و روابط موجود می‌پردازد. در این نوع روش تحقیق، علاوه بر آنکه محقق به توصیف و تفسیر آنچه را که هست می‌پردازد به تحلیل داده‌ها نیز می‌پردازد. با توجه به اینکه پژوهش اساساً یک پرداخت تئوریک خواهد بود و داده‌های کمی مختص پژوهش‌های عملی و کاربردی یا پیمایشی و تجربی آزمایشگاهی در آن موضوعیت ندارند؛ لذا در تقسیم‌بندی انواع پژوهش‌های توصیفی کمی و کیفی، پروژه‌ی پژوهشی را می‌بایست در دسته‌ی پژوهش‌های توصیفی کیفی دسته‌بندی کرد. فرعاً مختصات پژوهش‌های توصیفی تطبیقی نیز در مورد آن مصداق پیدا می‌کند.

مبانی سیاست‌گذاری عمومی

سیاست‌های عمومی، چارچوب‌های زندگی ما را در اجتماع تعیین می‌کنند و به همین دلیل، لازم است تا با دقت مورد کندوکاو قرار گیرند. در این حال، دانشی که این وظیفه مهم را برعهده دارد، دانش سیاست‌گذاری عمومی است. در این دانش دنیای سیاست‌ها پیش از تولد تا پس از مرگ یک سیاست به بررسی و نقد کشیده می‌شود. این سیاست‌ها را دولت‌ها و نهادهای عمومی غیردولتی در زمینه‌های مختلف وضع کرده‌اند تا زندگی روالی عادی و رو به جلو داشته باشد، بر سر راه کارکردهای زندگی مانعی پیش نیاید و اگر هم آمد بدون دشواری و هزینه زیاد حل شود (Malek Mohammadi, 2014). خطمشی‌ها، اندیشه ما را در تصمیم‌گیری راهنمایی می‌کنند. خط مشی، مشخص کننده محدوده‌ای است که تصمیم‌های آتی باید در داخل آن اتخاذ شود. خطمشی‌ها را می‌توان با توجه به موضوع آن‌ها با عنوان خطمشی‌های شخصی و غیره نامگذاری کرد. خطمشی یک برنامه عمومی است که به منزله راهنمای عمل در نظر مدیران قرار می‌گیرد. بدین معنی که مدیران بلندپایه نقش برجسته‌ای در تعیین خطمشی کلی و سراسری سازمان دارند. نحوه اجرای برنامه برای مسؤلان اجرای سازمان بوسیله خطمشی تعیین می‌شود و همینطور وسیله مؤثری برای کنترل عملیات به شمار می‌آید. خطمشی باید از صراحت و وضوح، قابلیت اجرا، انعطاف پذیری، جامعیت، هماهنگی، مستدل بودن، متمایز بودن از قانون و کتبی بودن برخوردار باشد (Katouzian & Pilvar, 2013).

نویسندگان مختلف از مفهوم خط‌مشی تعاریف گوناگونی را ارائه داده‌اند: هارولد لاسول خط‌مشی را یک برنامه طراحی شده از اهداف، ارزش‌ها و اقدامات می‌داند. آستن رنی خط‌مشی را به منزله خطوط تعیین شده اقدامات یا بیان خواسته‌ها می‌داند. بطور کلی، هر آنچه را که سازمان‌ها تصمیم می‌گیرند که به انجام رسانند یا از اجرای آن ممانعت به عمل آورند، می‌توان خط‌مشی تلقی نمود. خط‌مشی‌ها اصولی هستند که با تصمیم‌ها، اقدامات و فعالیت‌های سازمان جهت می‌دهند و آن‌ها را در مسیر تحقق اهداف تنظیم می‌نمایند. خط‌مشی، نشانگر خواسته‌ها و انتظارات بخش‌های سازمان است که در فرایند تصمیم‌گیری به صورت آیین‌نامه‌ها، قوانین و مقررات اجرایی، تقنینی و قضایی منعکس می‌شود در مجموع آنچه که در همه تعاریف به طور مشترک وجود دارد آن است که خط‌مشی در مورد فرایند یا الگوی فعالیت‌ها یا تصمیماتی است که برای جبران مشکلات عمومی چه حقیقی و چه مجازی اتخاذ می‌شود.

مراحل سیاست‌گذاری عمومی

مراحل فرایند سیاست‌گذاری مباحثی است که به طور گسترده درباره آن نقد شده است و این در حالی است که نظریه‌ای پیشگویانه از سیاست‌گذاری یا حتی بیان ویژه‌ای وجود ندارد که چگونه سیاست در جهان واقعی تدوین می‌شود. مراحل فرایند سیاست‌گذاری یک طرح ذهنی است و درباره آن مطالب بسیاری مطرح شده که بر مراحل مختلفی از این فرایند تاکید کرده‌اند. در میان آن‌ها اولین مدل را هارولد لاسول بیان کرده است که هفت مرحله دارد. او اولین مرحله را جمع‌آوری اطلاعات می‌نامد و این فرایند با ارزیابی به پایان می‌رسد.

چرخه استاندارد که از فرایند سیاست‌گذاری مطرح می‌شود عبارت‌اند: تعیین معضل یا مشکل موجود وضع سیاست کلی، اتخاذ تصمیم، اجرای سیاست کلی، تحلیل و ارزیابی سیاست کلی که به تداوم یا پایان دادن آن منجر خواهد شد. پیتر بریجمن و گلی دیویس فرایند سیاست‌گذاری را به شرح زیر و در هشت مرحله تشریح کردند: تبیین معضل یا مشکل، تحلیل سیاست کلی، تدوین سند حاوی سیاست کلی، مشاوره و مشورت در همه مراحل، هماهنگی، اتخاذ تصمیم به اجرا گذاشتن سیاست کلی و تحلیل و ارزیابی.

بعد از گذشت پنجاه سال از ارائه اولین مدل فرایند سیاست‌گذاری هارولد لاسول نویسندگان تلاش‌های زیادی برای بهبود بخشیدن به فرم اولیه فرایند انجام دادند و برای تشریح هر مرحله از برجسب‌های مختلفی استفاده کردند. هاولت و رامش در سال ۲۰۰۳ فرایند سیاست‌گذاری را به پنج مرحله تقسیم کردند: ۱- دستورگذاری، ۲- شکل‌گیری، تهیه و تدوین، ۳- تصمیم‌گیری، ۴- اجرا و ۵- ارزیابی.

میشل و اسکات در کتاب خود با عنوان سیاست عمومی فرایند سیاست‌گذاری را توالی منطقی فعالیت‌هایی دانسته‌اند که طی آن سیاست‌های عمومی ایجاد می‌شود. آن‌ها از این توالی منطقی به عنوان مدل فرایند سیاست یاد کرده‌اند که به دلیل داشتن مفاهیم و زبان کلی با هر نظام سیاسی و هر فرایند سیاسی در فرهنگ‌های مختلف انطباق‌پذیر است. آن‌ها معتقدند در دنیای واقعی ممکن است بعضی مراحل باهم اتفاق بیافتد و از روی آن‌ها پرس صورت گیرد. به عبارت دیگر بعضی مراحل نادیده گرفته شود. به طور مثال ممکن است سیاست‌ها فرموله شوند قبل از اینکه مرحله قبل از گذرانده باشند یا اینکه ارزیابی شوند قبل از آنکه کاملاً اجرا صورت گیرد. با وجود این پیچیدگی‌ها مدل فرایند سیاست جنبه‌های مهمی از سیاست‌گذاری را در برمی‌گیرد که با دنیای واقعی سیاسی مطابقت دارد.

می‌توان گفت تمام فعالیت‌ها و اقداماتی که در همه زمینه‌ها توسط افراد بشر انجام می‌شود، حاصل فرایند تصمیم‌گیری است. از نظر مدیریت معاصر، تصمیم‌گیری فرآیندی است مرتبط با حل یک مسأله و از این رو اغلب به تصمیم‌گیری، حل مسأله نیز گفته می‌شود. در یک بیان ساده از نظر ذهنی، یک مسأله، زمانی آشکار می‌شود که وضعیت دلخواه شخص حاصل گردد، لذا شخص در ذهنش درصدد تغییر موقعیت یا شرایط موجود برمی‌آید و تمایل می‌یابد که شرایط را در جهت حصول نتایج مورد نظر خود تغییر دهد.

هرچند فرایند ذهنی تصمیم‌گیری پیچیده است، ولی فرد مسأله و مشکل مورد نظر را برای خود مشخص و نتایج دلخواه را نیز مجسم می‌نماید، آنگاه به یافتن راه‌هایی می‌اندیشد که طی آن‌ها موجب تغییر وضعیت موجود در راستای حصول هدف‌ها و مقاصد مورد نظر

می‌شود. بدین منظور با بهره‌گیری از اطلاعات ذهنی و در صورت امکان و وجود فرصت با تحصیل اطلاعات مرتبط از محیط و در پرتو فرهنگ، ادراکات، نگرش‌ها، شخصیت و بینش خود شقوق مختلف حصول به نتیجه را مشخص و در وجه شانس و احتمال هر یک از شقوق ممکن را در دستیابی به هدف، تخمین زده و در واقع امید ریاضی هر راه کار را با معیارهای ذهنی از پیش تعیین شده مقایسه و ارزیابی نموده و اقدام به اخذ تصمیم، یا به عبارتی اقدام به انتخاب شق یا شقوق برتر می‌نماید.

تصمیمات استراتژیک عمدتاً به موجب اهمیت دراز مدت و پیچیدگی‌شان منحصر به فرد هستند. فرایند همه جانبه تصمیم‌گیری مدیریتی برای این قبیل تصمیمات که موارد متوالی و مهم ذیل را در مدیریت استراتژیک ادغام می‌نماید، ضرورت دارد:

- داوری‌های انجام شده در ارزیابی نیاز برای استراتژی مدیریتی

- انتخاب‌های به عمل آمده برای سازماندهی استراتژی

- قضاوت‌های انجام شده در شناخت و تعیین مجدد بررسی‌های استراتژیک.

- اقدامات به کار رفته در انتخاب یک استراتژی اولیه مدیریتی

- تصمیمات اعمال شده در خرده فرایند اجرای استراتژی مدیریتی انتخاب شده

داوری‌های به عمل آمده در ارزیابی و انتخاب‌های انجام شده برای کنترل استراتژی مدیریتی مورد اجرا.

علاوه بر این، تصمیم‌گیری استراتژیک تعقیب اهداف فردی مدیریتی را نیز در برمی‌گیرد. گاهی اهداف فردی متأثر از اهداف کسانی است که ائتلاف کرده‌اند، در حالیکه در زمانی دیگر، این افراد ارزشهای فردی خود را منعکس می‌سازند در برخی موارد نیز، ممکن است اهداف فردی و اهداف مدیریتی که از طریق تصمیمات استراتژیک دنبال می‌شوند، در تضاد با هم قرار بگیرند. مدیریت باید مراقب نفوذ اهداف فردی بر استراتژی سازمان باشد.

هماهنگی کوتاه مدت با اهداف فردی، ممکن است منافع بلند مدت سازمان را تأمین کند. تلفیق کارآمد انتظارات مدیریت با خواسته‌های فردی برای یک تصمیم‌گیری استراتژیک و اثربخش مطلوب می‌باشد

پنج معیار زیر رأی شناسایی و اتخاذ تصمیم استراتژیک و اثربخش مطلوب می‌باشد:

- ۱- تصمیم بایستی معطوف به تعریف رابطه سازمان با محیط باشد. یک تصمیم استراتژیک به خارج نظر دارد و چگونگی رابطه میان سازمان و محیط کلی‌اش را مورد توجه قرار می‌دهد. تصمیم استراتژیک اساساً بر وضع موجود یا مطلوب سازمان تمرکز دارد
- ۲- تصمیم بایستی سازمان را در حکم یک کل و واحد تحلیل در نظر بگیرد.
- ۳- تصمیم بایستی چند کارکردی باشد. یعنی ورودی‌هایش را از یک مجموعه متنوع حوزه‌های کارکردی کسب کند.
- ۴- تصمیم بایستی الزام‌ها و جهاتی را برای فعالیت‌های اداری و عملیاتی کل سازمان تعیین کند.
- ۵- تصمیم بایستی برای موفقیت سازمان اهمیت حیاتی داشته باشد.

با وجود اینکه در سازمان‌های رسمی اتخاذ تصمیمات استراتژیک در حیطه کار مدیریت ارشد قرار می‌گیرد، سایر رده‌های مدیریتی

نیز در مقام انتخاب هر نوع تصمیمی هستند (Aliabadi & Esfandiari, 2010; Alidoost, 2010).

ویژگی‌های سیاست‌گذاری عمومی

ایده علوم سیاست‌گذاری^۱، جدید نیست و ابتدا توسط لرنر و لاسول در ۱۹۵۱ مطرح گرد. سپس تحت عناوین دیگری همچون مطالعات سیاست‌گذاری^۲ و یا تجزیه و تحلیل سیاست^۳ ارائه گردید (Just et al., 2005). بعدها در مورد سیاست‌گذاری دو روش هنجاری پیشنهاد شد: تحلیل سیاست‌گذاری عمومی و ارزیابی آن، تحلیل سیاست‌گذاری، مقدار دستیابی به اهداف سیاست‌گذاری و همچنین روش اتخاذ شده برای رسیدن به اهداف مذکور را مورد ارزیابی قرار می‌دهد. ارزیابی سیاست‌گذاری، نیز به این می‌پردازد که آیا اجرای سیاست‌ها باعث رسیدن یا بیشتر شدن ارزش‌های دلخواه در جامعه می‌شود یا خیر؟ علوم سیاست‌گذاری پیشرفته را می‌توان نسل سوم از علوم سیاست‌گذاری دانست. این نسل از این رشته، دارای مختصات ویژه‌ای است؛ ویژگی‌های مهمی را می‌توان برای سیاست‌گذاری عمومی بیان نمود که به شرح ذیل می‌باشند؛

چندرشته‌ای (میان رشته‌ای)^۴؛ بودن ویژگی اول است. مراد از چند رشته‌ای یا چند جانبه بودن سیاست‌گذاری، آن است که این علم باید خود را از قید و بند معادلات محدود نهادها و ساختارهای سیاسی رها کرده و به جای آن خود را به شاخه‌های دیگری همچون جامعه‌شناسی، حقوق، اقتصاد و روان‌شناسی پیوند زده و در معادلات خود به حوزه‌های مختلف علمی مراجعه نماید. راه‌حل یابی^۵؛ مؤلفه دوم سیاست‌گذاری عمومی است. راه‌حل یاب بودن این علم، بدان معناست، که این علم با مسائل واقعی جهان پیوند داشته و صرفاً در حصارهای آکادمیک باقی نمی‌ماند؛ بلکه به عالم واقع جریان می‌یابد.

هنجاری و ارزشی؟ بودن ویژگی سوم سیاست‌گذاری عمومی است. در واقع سیاست‌گذاری، نباید بر عینیت علمی پای فشارد؛ بلکه بایستی بپذیرد که جدا کردن اهداف از ابزارها و یا ارزش‌ها از تکنیک‌ها، در مطالعه فعالیت‌های دولتی امکان‌پذیر نیست. ویژگی چهارم این دانش آن است که فرآیندهای متعارف منطقی و عقلایی مانند تحقیق در عملیات و یا روانشناسی در این رشته کاربردی ندارند. در عوض مواردی از قبیل ذهنیت‌گرایی^۶ و معیارهای کنترل کیفیت مشهود است. شاید بتوان گفت که اندیشه فراعقلایی^۸ برای این رشته مورد نیاز است. این موضوع شامل پذیرش انواع مختلف تفکر از جمله استدلال، اندیشیدن و به تصور در آوردن می‌شود. در حالیکه در علوم دیگر تنها به منطقی بودن فکر می‌کنیم.

پیش‌بینی همه جانبه و دراز مدت از پویایی وضعیت ویژگی پنجم سیاست‌گذاری عمومی است. تصمیم‌گیری در همه جا، همراه با نوعی تفکر سیاسی است. رهیافت سازنده^۹ که در علوم سیاست‌گذاری پیشرفته مدنظر است، ادعا نمی‌کند که همه واقعیت‌ها را آنطور که هست منعکس می‌سازد، بلکه، سازه فکری ما در مورد واقعیات خارجی کاملاً پیچیده است. در سطح فراگمان با قواعد، نمادها، مفاهیم و برنامه و تئوری‌هایی که در حدس، گمان و پیش‌بینی بکار برده می‌شوند، سروکار داریم. در سطح گمان‌های محتوایی، با جنبه‌های جهانی پیش‌بینی در یک تصمیم‌گیری در تعامل می‌باشیم. در سطح اول به پویایی وضعیت بیشتر از ایستایی آن توجه می‌شود (Barrow, 1995).

ویژگی ششم تمرکز بر ظهور و سقوط ملت‌ها و توفیق و شکست شرکت‌های بزرگ از مسائل اساسی این علم است. علوم سیاست‌گذاری پیشرفته، وسیع‌ترین چارچوب برای تفکر تاریخی و تئوریک در مورد ظهور و سقوط دولت‌ها و ملت‌هاست. پیامدهای دراز مدت

¹ Policy Sciences

² Policy Studies

³ Policy Analysis

⁴ Multi-Disciplinary

⁵ Problem Solving

⁶ Explicitly normative

⁷ Subjectivism

⁸ Ultra-rationality

⁹ Constructive Approach

انقلابات، تلاش و تحولات موفق و شکست خورده و سرنوشت سازمان‌های بزرگ، همه و همه با این چارچوب قابل مطالعه‌اند. شناخت ما از سرنوشت و تقدیر کشورها ناکافی است و در این مورد می‌توان به کارهای آرنولد توین بی مراجعه کرد. مثلاً ما هنوز از علت قوت و زمان طولانی سلطه و سپس ضعف امپراتوری روم بی‌اطلاع هستیم. واقعاً عامل و یا عوامل اصلی فروپاشی اتحاد شوروی چه بود؟ (Ghazi, 2014).

ویژگی هفتم و از دیگر خصوصیات این علم استفاده از تجارب گذشته بدون محدود شدن در گذشته است: حدسیات مربوط به روش فراتاریخی، یکی از زمینه‌های علوم سیاست‌گذاری پیشرفته است که معتقد است که آینده غیرالزام‌گرا و عموماً پائینتر از حد انتظار برتر ما که برای آینده تصمیم گرفته‌ایم، می‌باشد. آینده، محصولی از ترکیبی پویا و متعامل مابین الزام، اقتضاء، شانس و انتخاب است. رسالت علوم سیاست‌گذاری پیشرفته آن است که ظرفیت واقعی علوم انسانی را افزایش دهد تا بر روی آینده بهتر از طریق فرآیند انتخاب دسته‌جمعی مؤثر باشد. مع‌هذا، گذشته برای آینده دارای پیامد است. در این زمینه روش‌های متعددی وجود دارد. تفکر با تمرکز بر روی تاریخ دارای معایب و مضاری است که باید در نظر گرفته شود. اما مهمترین خطر آن است که انسان مجذوب و مسحور تاریخ شود و به همین دلیل از تفکر راجع به حال و آینده باز بماند.

از این رو توجه سیاست‌گذاری کلان بر خط سیرها، سیاست‌های کلان، استراتژی‌های بزرگ و پارادایم سیاسی متمرکز است. به زبان دیگر این علوم با سیاست‌های کلان که دارای پیامدهای مهم برای آینده و تثبیت و تغییر جهت‌های ملی درازمدت حوادث دارند مربوط است. گرایش واقعی در سیاست‌گذاری، حرکت از طرف موضوعات موردی و تصمیم‌گیری محدود به سیاست‌های کلان و انبوه و کامل و واقعی که دارای پیامدهای مقطعی نیستند می‌باشد (Arabi, 2007).

در برخی از شرایط سیاست کلان مرجح وجود ندارد، بلکه در عوض تغییرات سیاسی مترکم می‌تواند اتفاق بیفتد. به زبان دیگر، شرایط متفاوت، نیاز به وضعیت سیاست‌گذاری کاملاً متفاوت دارد. بنابراین تلاش‌های انتقالی افراطی، مانند آنچه که در اتحاد شوروی سابق و رژیم آپارتاید در آفریقای جنوبی رخ داد، نیاز به وضعیت سیاسی متفاوتی داشت تا سیاست‌گذاری در نقاطی که حالت تثبیت شده‌تری را داشته و دارند. تحت شرایط مغشوش، سیاست‌گذاری‌های ظریف یک پندار باطل است و اتخاذ سیاست‌های محکم و قاطع مورد نیاز است.

انواع سیاست‌گذاری

رویکرد تحلیلی

- با به کار بردن این روش، ما سیستم را از پیرامونش جدا می‌کنیم، و فقط به بررسی اجزا و عوامل آن می‌پردازیم در این روش، ماهیت روابط متقابل اجزا و عوامل را بررسی می‌کنیم. در این روش، هدف اساسی روشن ساختن جزئیات است.
- در این روش، مدل‌ها جزئیات را در بر می‌گیرند، اما به دشواری می‌توان این مدل‌ها را عملاً به کار بست (مانند مدل‌های اکونومتری)
- کارآیی این روش، هنگامی که روابط متقابل اجزا و عوامل، ساده و خطی هستند، بسیار است.
- نتیجه به کار بستن این روش، بهتر شناختن و بهتر آموختن رشته‌های تخصصی و مجزای از یکدیگر است
- نتیجه به کار بستن این روش، برنامه‌ریزی جزء به جزء فعالیتهاست.
- با به کار بستن این روش، می‌توان جزئیات را شناخت اما نمی‌توان هدفها را کاملاً روشن کرد (Charles, 1967).

سیاست‌گذاری سیستمی

رویکرد سیستمی در سیاست‌گذاری عمومی مستلزم توجه به مسأله زمان است. دولت‌ها تحت فشار و در محدودیت زمانی تصمیم می‌گیرند در حالیکه تحلیل و تصمیم سیستمی مستلزم صرف وقت و نگاه همه جانبه است با ایجاد ساختارهای سیستمی و پردازش آن در عرصه مجازی می‌توان بر این مشکل فائق آمد یکی از مهمترین عناصر ساختاری، ایجاد واحدهای سنتز سیاستی در دستگاه اداری است به این

مفهوم که سنتزی از دانش موجود همواره و بصورت زنده در دسترسی تصمیم‌گیران وجود داشته باشد که خلاصه توصیه‌های سیاستی یا تجربیات موجود سیستم‌های مشابه را در بر داشته باشد تا سرعت تصمیم‌گیری ارتقاء یابد.

هر سیستم مجموعه‌ای است از اجزای تشکیل دهنده آن و روابط و آثار متقابل این اجزا با یکدیگر سیستم، یعنی مجموعه‌ای متشکل از عوامل گوناگون که روی یکدیگر به طور دینامیکی اثر می‌گذارند، و برای به انجام رساندن کار و یا دست یافتن به هدف خاصی سازمان یافته‌اند.

براساس آنچه دانیل دوران بیان می‌دارد چهار مفهوم پایه‌ای در نظریه سیستم‌ها وجود دارد که عبارتند از: تعامل بین عناصر تشکیل دهنده یک سیستم، کلیت (کل چیزی غیر از حاصل جمع ساده اجزاست)، سازمان (سلسله‌ای از روابط)، پیچیدگی این مفاهیم پایه در سیستم‌های اجتماعی مشاهده می‌شوند و اتفاقاً از ویژگی‌های اساسی پدیده‌های اجتماعی و سیاسی‌اند. تحلیل سیاست‌های عمومی براساس مدل سیستمی و با در نظر گرفتن پیچیدگی سیستم‌های اجتماعی در تعارض با رویکرد فلسفه عقلانی (کلاسیک) است که پدیده‌های اجتماعی و از جمله سیاست‌های عمومی را واجد ویژگی‌های آشکار بودن، تاویل‌گرایی و علت‌گرایی (استدلال خطی) می‌داند.

هاگت به صورت مختصر سیستم را «مجموع اجزای ترکیب دهنده اصلی و روابط بین آنها» تعریف کرده است. همچنین در تعریف دیگری «می‌توان از سیستم به عنوان فرایندی یاد کرد که طی آن میان عناصر خود سیستم از یک طرف و محیط بیرونی سیستم از طرف دیگر براساس قوانین معین عمل و عکس‌العمل‌های معینی انجام می‌گیرد.»

«به طور عام سیستم به عنوان «یک کل پیچیده»، «مجموعه‌ای از چیزها و بخش‌های مرتبط با هم»، «بدنه ارگانیک مادی از چیزهای غیر مادی» و به عنوان «یک گروه اهداف مرتبط یا دارای روابط متقابل در کلیتی منسجم» شناخته شده است.»

در نگرش سیستمی، به هنگام تبیین رفتار یک جزء خاص مانند یک مجرم یا یک حکومت یا صنف اجتماعی مثل کارگر و حتی نژاد مثل نژاد سیاه و یا جنس مثل زن، تبیین باید به بالاترین سطح ممکن معطوف گردد و به اصطلاح در عین توجه به سیستم فرعی باید به شناخت سیستم اصلی همت گماشت.

توجه داشته باشیم که عمل ارتباطات و حفظ تعادل بین اجزای سیستم و نیز استقرار مکانیزم بازخور که موجب تحقق حالت تنظیم شونده خودکار می‌گردد، برای حفظ تعادل پویایی سیستم بسیار ضروری است.

عوامل مداخله‌گر در سیاست‌گذاری‌های عمومی

در این بخش از نوشتار نقش دولت در تعیین سیاست‌گذاری‌ها، عوامل مداخله‌گر بر آن، جایگاه سیاست‌های رفاهی و اقتصادی در امر سیاست‌گذاری‌ها، نظریات اقتصادی به جای، تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری‌ها و قدرت و سیاست‌گذاری‌ها و مانند آن‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد (Fatemi & Qari, 2001).

چون هدف‌گذاری سیاست‌ها و سیاست‌گذاری‌ها معمولاً متعدد، متضاد و مبهم بوده و به دلیل محدودیت‌های شناختی سیاست‌گذاران و محرک‌های متعدد محیط بیرونی، پیش‌بینی تمامی محدودیت‌ها و فشارهای مربوط در سیاست‌گذاری غیرممکن به نظر می‌رسد. اجرای سیاست‌گذاری‌ها در عمل با مشکلاتی مواجه است. عدم صلاحیت و شایستگی اداری معمولاً در شکل بوروکراسی‌های بسیار دست و پاگیر و موجب به تأخیر افتادن اجرای برنامه‌ها می‌گردد. در حالی که در جوامع صنعتی اجرای سیاست‌گذاری‌های عمومی توسط کارکنان سازمان، جهت اهداف و روش‌های بی‌شماری صورت می‌گیرد. هدف نهایی در کشورهای در حال توسعه از اجرای سیاست‌های عمومی دستیابی به اهداف دولتی مشخص شده در طرح‌های توسعه ملی است.

البته بررسی جزییات عوامل مداخله‌گر در سیاست‌گذاری‌های عمومی در این بخش نمی‌گنجد. زیرا، عوامل مداخله‌گر در سیاست‌گذاری بخشهای مختلف، باید جداگانه مورد بررسی قرار گیرد که مطالعه جزییات این مقوله از حوصله این پژوهش خارج می‌باشد به همین خاطر در این بخش به مهمترین عوامل مداخله‌گر برای سیاست‌گذاری‌های عمومی پرداخته می‌شود. که به شرح ذیل می‌باشد:

الف - عوامل خارجی و بیرونی (عوامل محیطی، قهری، سیاسی و آنچه که مربوط به بیرون سازمان می‌شود)

ب - عوامل و عناصر درونی و داخلی (عوامل و عناصری که به نظام داخلی سیستم مربوط است. همچنین، در شرح این موضوع هم می‌توان گفت که، در عوامل مداخله‌گر سیاست‌گذاری عمومی با «چارچوب‌های ساختاری» «چارچوب‌های ذهنی» روبه‌رو هستیم. ساختار یک سازمان در موقع مداخله‌پذیری یا اعمال مداخله‌دارای محدودیت است. به ازای تأثیر هر عامل مداخله‌کننده، چارچوب‌های ذهنی در مقابل چارچوب‌های ساختاری که حد دارد، مغایرت و عدم تطابق را نشان می‌دهد و درجه تأثیر عوامل مداخله‌گر نیز براساس چارچوب ذهنی در مقایسه با چارچوب ساختاری معین می‌شود؟ (Aliabadi & Esfandiari, 2010; Alidoost, 2010)

سیاست‌گذاری‌های اقتصادی

در فرهنگنامه دهخدا سیاست‌گذاری اقتصادی به معنای وضع کردن تصمیم در راستا و با هدف اقتصادی تبیین شده است. سیاست‌گذاری اقتصادی در برگیرنده برنامه‌های سیاسی برای اجرای طرحهایی به منظور دستیابی به اهداف اقتصادی است. کنترل ضریب امنیتی کشورها از طریق سیاست‌گذاری اقتصادی زمانی که بحران اقتصادی در اروپا گسترش یافت، آثارش در بسیاری از کشورها منعکس گردید. این امر، امنیت ملی نشان می‌دهد که چگونه پیامدهای بحران اقتصادی بر ضریب امنیت ملی کشورها تأثیر به جا می‌گذارد (Langroudi & Jaafar, 2007).

تحلیل‌گران هر گروه فکری در صدد بودند تا الگوی خاصی برای عبور از بحران ارائه دهند. به این ترتیب، برای کنترل بحران اقدامات و ابتکارات متعددی انجام پذیرفت. برخی پژوهشگران درصدد ارزیابی بر فضای ادراکی نیروهای اجتماعی بودند. برخی دیگر چنین مولفه‌ای را در ارتباط با ساخت‌های نظامی امنیتی ارزیابی نمودند. اما تمامی آنان در تلاش بودند تا پیامدهای بحران اقتصادی بر امنیت ملی و همبستگی اجتماعی کشورهایی که در معرض رکود بحران اقتصادی قرار داشتند را کنترل نمایند.

برای کنترل عوارض و نشانه‌های بحران، زمینه برای انجام مطالعات اجتماعی، برنامه‌ریزی سازمانی و هم چنین سیاست‌گذاری اقتصادی براساس الگوهای ریاضی در قالب اصول اقتصاد خرد و کلان فراهم شد. تحقق این امر نیازمند شرکت طیف گسترده‌تری از پژوهشگرانی بود که در حوزه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی مطالعات راهبردی و اجرایی داشتند.

در این فضا، علاوه بر پژوهشگران راهبردی، جامعه‌شناسان نیز به مطالعه تأثیر بحران اقتصادی به وجود آمد، پیامد آن تنها مربوط به حوزه‌های اجتماعی نخواهد بود، بلکه بر روحیه، انگیزه و قابلیت‌های عملیاتی نیروهای نظامی نیز تأثیرگذار خواهد بود.

به طور کلی، پژوهشگران علوم اجتماعی و اقتصادی در دهه‌ی ۱۹۲۰ غافل‌گیر شدند. آنان هیچ‌گونه آثار و نشانه‌ای از بحران اقتصادی را مشاهده نمی‌نمودند. زمانی که بحران گسترش یافت، سیستم مالی، تجاری و بازار بورس آمریکا با تکان‌های جدی و غیرقابل پیش‌بینی برای ساختار اقتصادی اجتماعی آمریکا به وجود آورد. در این دوران، ناهنجاری‌های اجتماعی، که ناشی از مخاطرات بحران اقتصادی بود، به شدت گسترش یافت.

مفهوم سیاست‌گذاری اقتصادی

سیاست‌گذاری اقتصادی، از یک دیدگاه معادل «تصمیم‌گیری اقتصادی» است، یعنی می‌توان آن را نوعی تصمیم‌گیری دانست، زیرا هنگامی که سیاست‌گذاری در حوزه اقتصاد تعیین می‌شود در همان جایگاه تصمیمی اتخاذ شده است. با این تفاوت که سیاست‌گذاری اقتصادی نسبت به تصمیمات موردی و ثانویه، بالاتر و اساسی‌تر است. بنابراین سیاست‌گذاری ترسیم می‌شود و سپس تصمیمات با رعایت موازین پیش‌بینی شده در سیاست‌گذاری اتخاذ می‌شود (Jafari Langroudi, 2007). سازمان یا جامعه برای تداوم حیات باید از موقعیت‌هایی عبور کند و از موقعیت موجود به موقعیت مطلوب برسد اما قبل از اینکه امکانات و توان رسیدن به موقعیت مطلوب مطرح شود اصول اساسی انتقال از موقعیت موجود به موقعیت مطلوب مطرح می‌شود؛ پس سیاست‌گذاری اقتصادی، قاعده و اصول کلی و لازم برای اقدامات و حرکتهای برنامه‌ای مطلوب است. سیاست‌گذاری اقتصادی، قاعده‌ای کلی است که باید بر قوانین و آیین‌نامه‌ها اشراف داشته باشد.

سطوح سیاست‌گذاری اقتصادی

سطوح سیاست‌گذاری‌های اقتصادی را می‌توان در قالب مسائل ذیل عنوان نمود:

۱- همه انسان‌ها از هر قوم و ملتی و در هر کشوری برای آینده زندگی می‌کنند و آینده است که برای انسان‌ها معنا ساز است؛ چرا که این آینده است که معنا، مقصود و قصد را می‌آفریند و جهت زندگی را تعیین می‌کند؛ پس آینده ضروری‌ترین عنصر یک فرهنگ و دولت در یک جامعه است و بدون آینده، امید و حرکت در یک کشور رخت می‌بندد.

۲- آینده بر اساس گذشته بنا می‌شود. حرمان‌های گذشته، که تجلی روحی و ذهنی، در حال دارد، آینده را بر اساس حرمان‌های گذشته ترسیم می‌کند؛ یعنی برای فرار از حرمان‌های گذشته به سازندگی در آینده روی می‌آورند؛ پس هر چه حرمان پیشرفت بیشتری کند، انگیزه پیشرفت نیز افزایش می‌یابد و کنش معطوف به پیشرفت بیشتری شکل داده می‌شود و لذا آنچه که در این میان مهم است این است که حرمان احساس شود؛ یعنی احساس حرمان از خود حرمان نیز مهم‌تر است (Katouzian & Pilvar, 2013; Malek Mohammadi, 2014).

۳- بر اساس ساز و کار مذکور، ترسیم و بازخوانی تاریخ گذشته، نقش مهمی در آینده یک کشور دارد؛ پس تاریخ‌خوانی و تفسیر تاریخ، رابطه مستقیمی برای آینده دارد و هر گونه و هر نوع تاریخ‌خوانی به همان گونه و به همان نوع، آینده را شکل خواهد داد. کشورهایی که گذشته ندارند، سعی در سرقت گذشته دیگران دارند تا بتوانند گذشتهدار شوند، که این گذشته‌ها نیز هم تاریخی و هم جغرافیایی هستند (مثل سرقت شخصیت‌های ایرانی یا خلیج فارس)

۴- مهم‌ترین عنصر سیاست‌گذاری اقتصادی در یک کشور، تاریخ آن کشور است؛ تاریخی که حامل دانش‌ها و سنت‌های آن کشور می‌باشد. بازخوانی دانش‌های آن کشور و مطالعه تطبیقی آن سنت‌ها و دانش‌ها با دیگر کشورها، می‌تواند گذشته آن‌ها را برای حال، بازنمایی کند و می‌تواند چارچوب‌های کلانی را برای آینده استخراج کند که بدون این مرحله، کلان‌نگری در یک کشور به وجود نمی‌آید (Nikbin, 2016).

۵- سیاست‌گذاری که در سطح رهبری کلان یک جامعه تعیین می‌شود، دارای ساز و کار مخصوصی است و آن تبدیل نظریه کلان مستخرجه از تاریخ به سیاست‌گذاری است که اگر این فرآیند رخ ندهد، فرآیند تقلید رخ خواهد داد، و سیاست‌گذاری تقلیدی به وجود می‌آید که با یک نوع تنبلی فکری همراه خواهد بود. سازمان‌های مربوط به رهبری، بایستی با جمع‌آوری نظریه‌های مطروحه در سازمان‌های آموزشی و پژوهشی (مثل حوزه و دانشگاه) آن‌ها را پردازش کرد و با توجه به فرآیند مذکور، آن را سیاست‌گذاری کنند.

۶- بعد از تولید سیاست‌گذاری اقتصادی، دولت‌ها شروع به برنامه‌ریزی می‌کنند، که همان استخراج شاخص‌های مالی از سیاست‌گذاری رهبری است، که احتیاج به نظریه و تئوری دارد؛ چرا که یکی از کارکردهای نظریه‌ها شاخص‌نمایی بیرونی است. به عبارت دیگر مصداق‌های

مفاهیم سیاست‌گذاری را تشریح و تبیین می‌کنند. پس نظریه‌ها نقش بسیار کلیدی در سطوح دولتی دارند و چه بسا سیاست‌گذاری درست در مقام برنامه‌ریزی درست تبدیل به عکس می‌شوند و این ناشی از نظریه‌های حاکم بر برنامه‌ریزی است.

۷- استراتژی اجرایی، مرحله بعدی را تشکیل می‌دهد که در قالب وزارت‌خانه‌ها تجلی می‌یابد. شاخص‌های مالی برنامه‌ریزی را گرفته و آن را با توجه به شرایط بومی استان‌های کشور تبدیل به استراتژی اجرایی می‌کنند، که این فرآیند، مطالعات بومی در سطح استان را می‌طلبد، که فقدان این مطالعات استراتژیک در استان‌های کشور ما بسیار مشهود است. به همین دلیل از بین رفتن منابع مالی استانی بسیار بالاست.

۸- در مرحله آخر، تکنیک‌های اجرایی است، که این تکنیک‌ها حساس‌ترین و اجرایی‌ترین قسمت می‌باشد که بدون مطالعه دقیق نمی‌تواند بر آن دست یافت، چرا که سیاست‌گذاری و مراحل بعدی زمانی می‌تواند سبب رشد و پیشرفت شود که این مرحله به درستی فهم و تبیین شود، چرا که این نوع مطالعات جامع کشوری مطالعات استانی و سپس مطالعات شهرستانی و شهری و روستایی مذکور را می‌طلبد که متأسفانه بین مطالعات کشوری و استانی از یک طرف و مطالعات استانی و شهرستانی از طرف دیگر اختلاف و عدم تطابق وجود دارد، که این موضوع باعث به هدر رفتن منابع مالی و انسانی شده و ناامیدی را بر جامعه مسلط خواهد کرد (Monfared & Mohammad, 2010; Nikbin, 2016).

نقش دولت در سیاست‌گذاری اقتصادی

همان طوری که دولت در فرایند سیاست‌گذاری عمومی دارای نقش و جایگاه تعیین‌کننده‌ای است، در ارتباط با سیاست‌گذاری اقتصادی نیز جایگاه و موقعیت ویژه‌ای دارد. با توجه به نقش دولت و نهادهای وابسته در سالیان گذشته، به عنوان اجرای تعیین‌کننده و تاثیرگذار در سیاست‌گذاری اقتصادی، و هم‌چنین روند رو به رشد آن در سال‌های بعد از جنگ جهانی اول، از اهمیت بیشتری نیز برخوردار است.

دولت علاوه بر نقش خود در فرآیندهای سیاسی-اقتصادی که بر عهده داشت، از دهه ۱۹۲۰ نقش سازمان‌دهنده و کنترلی در برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری اقتصادی را هم عهده‌دار گردید. حال به این نتیجه می‌رسیم که دولت در بسیاری از فرآیندهای توسعه اقتصادی کشورها، نقش محوری و تعیین‌کننده‌ای را بازی می‌نماید (Fatemi & Qari, 2001).

به نظر می‌رسد دولت سالاری نمی‌تواند منجر به تداوم پویایی‌های اقتصاد سرمایه‌داری گردد. افول کمونیسم و فرو پاشی اتحاد شوروی به سبب نقش مداخله‌گرانه دولت و ظهور دولت سالاری بوده، است. زمانی که دولت سالاری شکل می‌گیرد، شرایط به نحوی پیش می‌رود که بهره‌گیری از مبانی و نیازهای توسعه سرمایه‌گذاری با مشکل و مخاطرات بیشتری رو به رو می‌گردد. به همین دلیل، در کشورهایی مانند چین، بستر و زمینه‌ای مناسب برای گذار از دولت افتدارگرا، براساس ضروریتهای اقتصاد جهانی، میسر می‌گردد.

نقش نخبگان فردی در سیاست‌گذاری اقتصاد

در فرآیند سیاست‌گذاری اقتصادی، تغییرات غیر نظام مند در برنامه‌های اقتصادی کشورها، زمینه شکل‌گیری «سیاست‌گذاری اقتصادی اقتضایی» را فراهم می‌نماید. این وضع در نقطه مقابل فرآیندی است که ماهیت بوروکراتیک و سازمان دارد. در شیوه‌های سیاست‌گذاری اقتصادی اقتضایی، تصمیم‌گیران می‌توانند اراده خود را بر سازمان تحمیل نمایند. «الگوی اقتضایی» در سیاست‌گذاری اقتصادی، اولین بار در سال ۱۹۶۷، توسط لارنس و لوچ ارائه شد. در این رویکرد دستورالعمل‌های عمومی، قانونی و سازمان‌یافته، کارکرد خود را در روند سیاست‌گذاری اقتصادی از دست می‌دهند و به جای آن فرآیندها و نشانه‌های دیگری از جمله انعطاف‌پذیری، پویایی و تصمیم‌گیری برای شرایط غیر قابل

پیش‌بینی، اهمیت می‌یابند ویژگی اصلی فرآیندهای سیاست‌گذاری آن است که جلوه‌هایی از «محیط متغیر واکنشی» در روند تصمیم‌گیری شکل می‌گیرد. در این محیط تعداد زیادی از نخبگان و کارگزاران، به طور کامل، اهداف متنوع و متعددی را پیگیری می‌نمایند. به دلیل وجود چنین ویژگی‌هایی است که جلوه‌هایی از عدم تمرکز، انعطاف‌پذیری و تغییر در محیط به وجود می‌آید. برخی نقش نخبگان در سیاست‌گذاری اقتصادی در تصمیم‌گیران را برجسته نموده‌اند. در این ارتباط، هر گروه از نخبگان اقتصادی مورد توجه ادگار شاین رویکرد متفاوتی در روند سیاست‌گذاری اقتصادی اتخاذ می‌نمایند (Malek Mohammadi, 2014).

در کنار این سه ویژگی، می‌توان به مسئله محوری، کل‌نگری در عین جزءنگری، ثابت بودن از حیث چهارچوب‌ها و روش و متغیر بودن از حیث خروجی و پاسخی که به دنبال خواهد داشت، نیز اشاره کرد.

سیاست‌گذاری عمومی در اقتصاد

به این معنا که یک سیاست جمعی مثلاً در زمینه آموزش و بهداشت را چگونه می‌توان ارزیابی کرد و چگونه و با چه ملاکی می‌توان یک وضعیت بخش عمومی را سنجید؟ در فصول گذشته بیان گردید در اقتصاد متعارف ارزش‌گذاری اجتماعی با دو رویکرد نظری و رویکرد عملی دنبال می‌شود. در رویکرد نظری ملاک‌های متفاوتی در مکاتب مختلف اقتصادی (قریب ده مکتب اقتصادی) نظیر معیار پارتویی و اصل جبران کالدور- هیکس مطرح شد و به توابع رفاه اجتماعی مختلف اشاره گردید که با آن‌ها می‌توان رفاه عموم را بیشینه کرد. همچنین به معیارهای هنجاری غیر رفاه‌گرایی نیز نظیر «شادی»، «قابلیت» و «عدالت» اشاره گردید. در رویکرد علمی اقتصاددانان نیز بیان گردید که معمولاً همه برنامه‌ها و موقعیت‌های جمعی اقتصادی را نخست براساس معیارهای عام می‌سنجند و سپس با استفاده از تحلیل هزینه فایده اجتماعی برنامه‌ها و سیاست‌های جمعی مختلف را با یکدیگر مقایسه می‌کنند.

چنانچه قبلاً بیان گردید تقریباً تمام این معیارها و ملاک‌های ارزیابی در هر دو رویکرد عملی و نظری مبتنی بر مباحث هنجاری است و از داورهای ارزشی بهره می‌گیرد. به عبارتی زبان اقتصاد رفاه، زبان اخلاقیات است و اخلاق در قلب سیاست عمومی قرار دارد. البته ممکن است برخی جنبه‌های فنی و اندازه‌گیری آن وجود داشته باشند، که از داورهای ارزشی خالی باشند. به هر حال لازم است این معیارهای رفاهی که مبتنی بر بنیادهای اخلاقی است، از نظر اقتصاد اسلامی که خود را ملتزم به چارچوب اخلاقی خاصی می‌داند، مورد بررسی و دقت نظر قرار گیرد. در این بخش چارچوب نظری و معیارهای مورد نظر اقتصاد اسلامی برای ارزیابی سیاست‌های جمعی بیان می‌شود.

معیارهای ارزیابی سیاست‌گذاری عمومی در اقتصاد اسلامی

در اقتصاد اسلامی همانند اقتصاد متعارف معیارهای عامی وجود دارد که لازم است همه برنامه‌ها و سیاست‌های بخش عمومی نخست با لحاظ آن‌ها ارزیابی شود. این معیارهای عام عبارتند از:

۱. اصل مشروعیت؛
۲. اصل عدالت؛
۳. اصل آزادی افراد؛

محور بنیادین «کارآمدی» در فلسفه اخلاق و علم اقتصاد

در میان مطالب پیش‌بارها به مفهوم کارآمدی به تعبیری «معیار متعین فایده به مثابه تحلیل سود- هزینه» و ریشه‌ی فلسفی- اخلاقی آن در عصر جدید اشاره شد. این جا به اختصار میانی این محور بنیادین در فلسفه اخلاق و علم اقتصاد مورد کنکاش قرار گرفته و نحوه‌ی ظهور و بروز آن در تئوری حقوق قرارداد مورد پرداخت قرار خواهد گرفت.

کارآمدی در فلسفه اخلاق و علم اقتصاد

«کارآمدی» در فلسفه اخلاق به بنیان «فایده» یا «مطلوبیت» بازگشت می‌نماید. اگر میان چند گزینه برای ترجیح، تحلیل سود-هزینه صورت گرفته و فایده سر جمع یکی بر بقیه بچربد، این گزینه مرجح شناخته شده و «کارآمد»ی آن احراز می‌گردد. ابتدا بنیان «فایده» را در فلسفه اخلاق می‌کاویم و سپس این بنیان و صورت سنجشی آن یعنی «کارآمدی» را در علم اقتصاد مورد بررسی قرار خواهیم داد. نخست فایده‌آنگونه که در فلسفه اخلاق غرب ذیل «نتیجه‌گرایی» مورد عنایت قرار گرفته، سپس مقارن آن در فلسفه اخلاق اسلامی که «مصلح و مفاسد» است مورد مذاقه قرار خواهد گرفت، و سپس اشکالات مبنایی نتیجه‌گرایی مورد اشاره قرار خواهد گرفت.

مصلح و مفاسد در اخلاق اسلامی

در اخلاق اسلامی عدلیه (معتزله و شیعه) باور داشتند حسن و قبح اعمال و امور ذاتی است، حسن عدل ذاتی است و قبح ظلم نیز چنین است، و در نتیجه اوامر و نواهی حق تعالی به امور و افعال، نه برای این که وی چنین مقرر نموده باشد، بلکه بدین اعتبار وقوع یافته که «عدل و ظلم» بالذات حسن و قبیح‌اند. اقتضای چنین بینشی این است که «عقل» انسانی بالاستقلال می‌تواند به مرتبه‌ی پیشین‌تر از اراده الهی سیر کرده و عدل و ظلم را از هم تشخیص دهد. لذا وی می‌تواند با این معیار وجدانی احکام واقعی و احکام به دروغ نسبت داده شده به خدا را از هم باز شناخته، و در متشابهات و مسایل تفسیرپذیر با معیار عقل خویش به تفسیر صحیح مسایل بپردازد. در مقابل اشاعره بر این بودند که افعال و امور از آن جهت حسن و قبیح‌اند که حق تعالی آنچنان اراده نموده. اگر حق تعالی اراده می‌کرد دروغ و پیمان‌شکنی و قتل نفس بغیر حق حسن و عدل باشد، چنین می‌شد. لذا به اعتبار «اراده‌ی الهی» درست و نادرست بودن امور بر ما آشکار می‌گردد. در این دیدگاه، دیگر همچون عدلیه معیاری مستقل و وجدانی وجود نخواهد داشت تا با تمسک بدان به تشخیص و تمایز بپردازیم. باید چشم و گوش به سوی نقل و ظاهر باشد و عقل هیچ اعتبار مستقلی برای سبک سنگین کردن امور و احکام و افعال ندارد، و تنها شأن استنتاجی دارد، تا هر بار در متون دینی آن قدر تفحص کند تا حکم جدیدی از آن کشف نماید. مسئله دیگر در اخلاق اسلامی غایت‌گرایی و وظیفه‌گرایی است. همه بر این متفق‌اند که انسان طالب سعادت و خیر خویش است و تشیع بر این باور است که احکام تابع «مصلح و مفاسد نفس الامر» اند (Arabi, 2007; Katouzian & Pilvar, 2013). «نفس الامر» اشاره دارد به مرحله و مرتبت پیش از اراده‌ی الهی به تعلق یافتن صفت مصلحت و مفاسد به هر کدام از احکام، و «مصلح و مفاسد» اشاره دارد به ارتباط امتثال به احکام با «خیر» بندگان. اما اینکه بنیان مورد ابتدای ما برای امتثال احکام الهی و اخلاقی چه باشد (رسیدن به خیر و سعادت، یا درست و بحث بودن امتثال به این احکام به خاطر «ذاتی و نفس الامر» بودن حسن و قبح آنها) می‌توان دیدگاه ما را در طبقه غایت‌گرا جای داده و یا در صف وظیفه‌گرا و تکلیف‌نگر در آورد. اگر بنیان مورد ابتدای ما در امتثال به احکام، «مصلح و مفاسد» خودمان باشد، معلوم می‌شود در هستی جز از خود، امری دیگر را و برون از خویش را وقتی نمی‌نهییم یا توان ادراک و توجه بدان نداریم. و اگر نه، درست بودن ذاتی آن امور باشد، معلوم می‌شود قوای شناختی نفس انسان راهی به برون از خویش و ارتباطی به «ذات» و «حاق حقیقت» دارد. اگر دلیل امتثال ما به این احکام تعلق گرفتن «اراده» الهی بدان‌ها باشد، معلوم می‌شود از ادراک و توجه به «ذات» باریتعالی پیش از مرتبه «ظهور اراده» حضرتش به امور ناتوانیم. زبانی جز «اراده، قدرت و غلبه» نمی‌تواند ما را قانع به اطاعت نماید، چون «ماهیت و طبیعت» ما همسطح اراده و قدرت وی است، و نه مرتبتی پیشین‌تر که مرتبت «ذات» وی باشد. اما اگر دلیل امتثال «استحقاق بالذات» این احکام باشد، معلوم می‌گردد انسان نیز طبیعتی پیشین‌تر از «ظهور اراده» یعنی همسطح «ذات» الهی دارد، در نتیجه علاوه بر باریتعالی، شأن انسانی نیز قابلیت «اختیار و خلاقیت و اراده» خواهد یافت. چنانچه از حدیث علی (ع) هر دو، یعنی هم ادراک «ذات» و هم امتثال به احکام به دلیل «استحقاق بالذات» بودنشان بر می‌آید. اما حقیقت انسانی هرچه باشد، تصور انسان از آن اثری بر آن نخواهد داشت. اگر انسان توان تعقل ذات را داراست، آنان که تسلیم و مغلوب اراده و قدرت و غلبه‌اند شأن خود هنوز نشناخته‌اند. و اگر انسان فطرتاً تابع اراده و غلبه و قهر است، آنان که از اختیار و عقل مستقل دم می‌زنند در تو هم رتبه‌ای فراتر از ماهیت حقیقی خویش‌اند. اما مگر نه این

است که تنها باریتعالی احد و واحد و صمد است، پس ماسوا در دوئیت و خلل اند. دوگانگی ذات و ظهور، مخلوقیت و خالقیت، جبر و اختیار. و به اختیار خود و توفیق الهی می‌توانند روی به شأن انسانی خویش نمایند، وگرنه در طبیعتی نفسانی و خاکی مسکن گزینند. ولی در هر حال انسان ناگزیر از دو شأن خویش است. همچون گیاهی که ریشه در «خاک» دارد و سر بسوی «آفتاب» فراز می‌آورد. و بی هیچ کدام از این دو، گیاه دوام و قوام نخواهد داشت.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف این پژوهش تحلیل نسبت سیاست‌گذاری عمومی در حوزه سیاست‌گذاری اقتصاد عمومی با تاکید بر اقتصاد اسلامی بود. بر اساس مطالب فوق می‌توان اینگونه نتیجه گرفت که در مبنای کلی سیاست‌گذاری عمومی در هر جامعه‌ای و در هر حوزه از دانش، نقش مهم و حیاتی را در تحقق عدالت اقتصادی دارد. همچنین بررسی‌های تاریخی در جوامع سنتی و مدرن بیانگر این واقعیت است که توجه به نقش و اهمیت سیاست‌گذاری عمومی به عنوان زیربنای تحول و توسعه اقتصادی کشور می‌تواند بسیار نوید بخش تحقق عدالت در حوزه مختلف در آن جامعه باشد. از این رو بر پایه داده‌ها و بحث‌های ارائه شده در خصوص عدالت اقتصادی و نقش حقوق عمومی در آن، می‌توان بیان نمود که عدالت اقتصادی مفهوم پیچیده‌ای است که نیازمند تلفیق عقلانیت، اخلاق و فضیلت، و حقوق و قوانین موجود است. محور اصلی بررسی‌ها حول مالیات بر سرمایه و نابرابری در توزیع ثروت معاصر، شکل‌گیری نابرابری‌ها و نقش قانون و سیاست‌های عمومی در هدایت این نابرابری‌ها بود. چنانچه دولتی عزم جدی برای تحقق تبعیض از نوع مثبت برای تحقق عدالت اقتصادی در بین اعضای اجتماع خود را داشته باشد از لحاظ تئوریک دانش مذکور را بسط و توسعه داده و سعی در تئوریزه کردن آن در نظام سیاسی و اقتصادی و علمی کشور خواهد داشت. جان رالز در عصر مدرن با وجود آنکه سعی در تبیین نظریه عدالت داشت و به لحاظ نظری بسیاری از کشورها با ورود این تئوری به عرصه عمل سعی در تحقق آن از منظر عملی داشتند اما بی توجهی به نقش سیاست‌گذاری عمومی باعث شد پایه‌های تشکیل دولت رفاهی و عدالت محور به سبک رالز به محاق رود (Rawls, 2014, 2016). بنابراین در حوزه عمومی جامعه نقش سیاست‌گذاری عمومی به عنوان رکن اصلی و حیاتی تحقق انصاف و عدالت اقتصادی باید مد نظر قرار گیرد.

لازم به ذکر است سیاست‌گذاری‌ها برای تحقق عدالت اقتصادی، با تکیه بر اصول عقلانی و در عین حال حفظ کرامت و استقلال انسانی و حقوق فردی طراحی و اجرا شوند. سیاست‌هایی مانند مالیات مترقی علیه تمرکز فزاینده‌ی سرمایه و ایجاد شرایط مساوی برای رشد اقتصادی همه اقشار جامعه مورد نیاز است. اما همزمان باید تجزیه و تحلیل‌های دقیق‌تری بر روی مالیات‌ها و تأثیر بلندمدت آن‌ها روی اقتصاد انجام پذیرد تا مانع از هرگونه محدودیت غیرضروری در تلاش‌ها و نوآوری‌های افراد و کند شدن چرخ‌های اقتصاد جهانی شود.

از طرفی فرآیند سیاست‌گذاری اقتصادی به مثابه تلاش دولتها برای تغییر وضعیت نامطلوب موجود به سمت خواسته‌ها و اهداف مطلوب اقتصادی است که از طریق به کارگیری مجموعه‌ای از ابزارها طراحی شده است. در این فرآیند که میتوان آن را به چهار مرحله برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری، اجرا و نظارت تفکیک کرد، لازم است سیاست‌گذاران به صورت پیوسته اجزا و مؤلفه‌های سیاست‌گذاری را مورد ارزیابی قرار دهند. معمولاً این ارزیابی‌ها از طریق اصولی انجام می‌گیرد که نظریه‌های اخلاق هنجاری نقش محوری در شکل‌گیری آن‌ها دارد. بررسی تطبیقی سیاست‌های مکاتب مختلف اقتصادی از این واقعیت حکایت دارد که اصول حاکم بر این سیاست‌ها به تبع تفاوت در ملاک‌های ارزش‌دآوری اخلاقی متمایز شده است. به عبارتی هر یک از رویکردهای غایت‌گرایی، وظیفه‌گرایی، فضیلت‌گرایی و حق محوری اقتضائات خاصی در سیاست‌گذاری اقتصادی دارند. این رویکردها ضمن اثرگذاری بر تعیین اهداف سیاست‌های اقتصادی، زمینه‌ساز تعیین اصولی می‌شوند که چارچوب سیاست‌های اقتصادی را برای دستیابی به آن اهداف مشخص می‌کنند.

اقتصاددانان مسلمان اصول حاکم بر سیاست‌گذاری‌های اقتصاد اسلامی را از روش‌های دیگری غیر از رجوع به نظریه‌های اخلاق هنجاری پیشنهاد داده‌اند. آن‌ها مراجعه به آیات و روایات یا به کارگیری رویکردهای فقهی چارچوبهای نظام ارزش‌گذاری اقتصاد اسلامی را برای استخراج این اصول در پیشگرفته‌اند؛ به همین جهت سازوکار استخراج این اصول از طریق تأثیرگذاری ملاک ارزش داوری اخلاقی از دیدگاه اسلام، مغفول مانده است. البته فلاسفه اخلاق مسلمان نیز تصویری روشن از نظریه ارزش اسلام را ارائه نداده‌اند. بررسی رویکردها و نظریه‌های این اندیشمندان از وجود برخی اختلاف نظرها در تبیین ملاک ارزش داوری اخلاقی از دیدگاه اسلام حکایت دارد؛ اما به نظر می‌رسد تمایل به شاخه‌های متعدد غایت‌گرایی طرفداران بیشتری را به خود اختصاص داده است.

از دیدگاه اسلام کمال مطلوب بر اساس آن مقدار رشد عقلانی و علمی، تهذیب اخلاق و کسب ملکات فاضله و مهارت‌های اجتماعی و بین فردی که به تقرب الهی منجر می‌شود، سنجیده می‌شود. این تعریف از کمال، در واقع ارزش ذاتی مورد نظری است که رفتارهای اختیاری باید بر اساس آن سنجیده شوند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازن اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازن و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

References

- Aliabadi, A. S., & Esfandiari, R. (2010). Analysis of the principle of repelling corruption from the point of view of jurisprudence". *Two Quarterly Research Journal of Islamic Religions*, 3(4), 37–49.
- Alidoost, A. (2010). Four steps for the dynamism of governmental jurisprudence", a conversation with Hajjah al-Islam Alidoost, Supreme Leader's website. In.
- Arabi, S. H. (2007). from proof economics to normative economics. *Scientific Research Quarterly of Enlightenment of Human Sciences*, 3(2), 22–40.
- Barrow, J. D. (1995). Pi in the sky. Counting, thinking, and being. *Revue Philosophique de la France Et de l*, 185(1).
- Charles, W. (1967). *Economic ideas, volume one, from physicists to Stuart Mill* (K. Sanjabi, Trans.; first ed.). Tehran University of Economics Faculty of Economics Research Institute Publications.

- Fatemi, S., & Qari, S. M. (2001). Ethical theories in the mirror of law. *Two Scientific Quarterly Journals of Comparative Law*, 2(2), 23-38.
- Ghazi, Y. (2014). Basic dimensions in ethics and economics. In.
- Hill, M., & Hupe, P. (2021). Implementing public policy: An introduction to the study of operational governance. In.
- Hill, M., & Varone, F. (2021). *The public policy process*. Routledge.
- Jafari Langroudi, M. J. (2007). *Legal Terminology* (20th ed.). Ganj Danesh Library.
- Just, R. E., Hueth, D. L., & Schmitz, A. (2005). *The welfare economics of public policy: a practical approach to project and policy evaluation*. Edward Elgar Publishing.
- Katouzian, N., & Pilvar, R. (2013). Property Freedom. *Law Quarterly, Journal of Faculty of Law and Political Science*, 44(1), 51-67.
- Langroudi, J., & Jaafar, M. (2007). *Legal Terminology* (20th ed.). Ganj Danesh Library.
- Malek Mohammadi, H. (2014). Basics and principles of public policy. In.
- Monfared, A., & Mohammad, S. H. J. (2010). The realm of expediency and justice in the realm of rulings and women's rights". *Women's Strategic Studies Quarterly*, 54(3), 12-30.
- Nikbin, M. (2016). *Integration in competition law* (1st ed.). Dunya Ekhetaz Publications.
- Rawls, J. (2014). Justice as justice, translated by Irfan Sabeti. In.
- Rawls, J. (2016). A theory about justice (Morteza, Trans.). In.